

Rúgjatok be Kiss Lászlóval!

KISS LÁSZLÓ: ÁRNYAS UTCAI SZÉP NAPOK

Árnyas utcai szép napok címmel jelent meg Kiss László második kötete a szegedi Tiszatáj Könyvek sorozatában. A kötet címe már önmagában elegendő, hogy érdeklődést ébresszen a kíváncsi olvasóban. Legfőképpen abban az olvasóban, aki a *Nyugat* prózaíróinak, s így Krúdy Gyula rajongója: Kiss kötetének címe duplacím, mert Krúdy 1916-os *Aranykéz utcai szép napok* novelláskötet címének átirataként is működik. Ezenkívül pedig megidézi Kiss László 2003-as, triplacímű, vagyis Má-

rait és Krúdyt egyaránt megidéző *Szinbád nem baza megy* novelláskötetének *Árnyas utcai hendikep* elbeszélését. Ezzel máris a Kiss-poétika kellős közepébe kerültünk: a kötetekben többször idézett Esterházy Péter után nagyon is szabadon a szerző könyvei bevezetnek minket az idézetirodalomba. S miként Esterházy, úgy Kiss szintén többnyire az irónia és a paródia, illetve a pastiche eszközeivel nyúl az átírandó hagyományhoz. A Kiss-poétikát csak tovább színezi, hogy a szerző egyik kötetbemutató estjén azt állította, hogy az Árnyas utca nemcsak irodalmi, hanem életrajzi idézet is, miután a szerző nagyszüleinek utcáját így hívják.

A kötetet látszólag vegyes műfajú írások alkotják (novellák, tárcaszerű rövid-prózák), ugyanakkor a novellákban is fellelhető heterogenitás ellenére (vö. Darvasi Ferenc: *Kis(s) dolgok – avagy peca, foci stb., Eső* 2008/4.) poétikailag éppen a fent említett idézetjáték, tematikailag a kis emberek és a vásott kölykök szemével látott, illetve láttatott világ, hangulatilag pedig az irónia, a humor és az elmúlással kapcsolatos melankolikus atmoszféra tartja össze a könyv széttartó írásait. Mindegyikre számtalan kiváló példát hozhatunk fel, így pl. a humorra: „A rossznyelvek szerint Elemérkének is a fűrészpör ment az agyára, vagy a vakolókanál sistergése, de lehet, hogy azoknak van igazuk, akik az általános disznószarzag felelősségét emlegetik. Erről lehet vitatkozni.” (*Don Juan de Austria, és egyéb problémák a faluban*, 30.) A könyv jóízű humora végigkíséri az elbeszéléseket, akárcsak annak sötétebb testvére, a melankólia, illetve az elmúlás hol rezignált, hol pedig dühös tudomásulvétele (akár egy novellán belül is): „De dédszüleink fölópózkodott nagyagyát, az udvar végébe tákolt füstölő csendes elrothadását, a kamra polcán sorakozó paradicsomlevelek lassú besavanyodását, azt nem lehet megszokni. Az asztalon feledett árva leckekönyv látványát, azt sem lehet megszokni. Ezt a furcsaságot, ezt a volt-nincset, ezt nem lehet. A halált, a kurva anyját, nem lehet megszokni.” (*Megtudja a halálhírt*, 28.) A panasz sorát záró dühös mondat végére mégsem felkiáltójelel, hanem pont került: itt mintha robbanásra kész feszültséget teremtenie a tehetlenségből fakadó düh, illetve az elmúlással szembeni rezignált vereségtudat.

Már a szerző első kötete is felhozta a nagyszülők halálával, a test romlásával, a megbetegedéssel kapcsolatos kérdéseket. Ezt a családtörténetet folytatja az *Árnyas utcai szép napok*. Azzal a különbséggel, hogy itt az elégikus hangnem több helyen zárja, illetve megzavarja az önfeledt nevetést. A kötet különböző időket csúsztat egybe: a múltat és a jelent a feltartóztatlanul közeledő, ám az írás szempontjából mindig elhalasztódó jövővel, vagyis a véggel. Az időnek ez a horizont-összeolvadása legtöbbször az összeolvadás, elmosódás, eltörlődés klasszikus motívumában ölt testet: „Ahogy ismét hátrafordult, megint a távolban egybecsúszó sínpárok látványa fogadta. És a nyomasztó csönd, az elmosódott égaljjal.” (*Egykori ajándékok*, 19.) E ponton találkozunk, illetve kapcsolódik Kiss prózája a megidézett elődéhez, Krúdy világához: mindketten a nosztalgia és az irónia keverésével formálják meg hőseiket. A halál vonzásában írott történetek közül a kiváló helyen elhelyezett, kötetzáró (és a ciklusnak keretet adó) elbeszélés felvillantja a halál többféleképpen való értelmezhetőségét: „arra figyeltem fel, hogy a szélesen elterülő csillár fölött, a mennyezeten túl valaki óvatosan lépeget, hogy valaki lábujjhegyen, feltűnés nélkül távozik, vagy, drága Barátom, ellenkezőleg, éppen abban a pillanatban érkezik haza.” (*Drága Hlakapeszimaki*, 152.) Innen nézve a halál nemcsak eltávozásként,

eltűnésként, hanem hazaérkezésésként is felfogható. A kötet elbeszélései nem döntenek e kérdésben, inkább felvillantják e két lehetőséget. Ez az utolsó elbeszélés ismét megidézi a szerző első kötetét: a Szinbád nem haza megy egy levélnovellával indul (*Levél az ezredeshez*), a mostani pedig levélnovellával zárul. Mindkét írás az „asszociációs prózatechnika” (amelyet Király Levente is kiemel a szerző első kötete kapcsán) jegyében működik: csapongás az emlékezethen, azzal együtt, hogy míg az első kötet levélnovellájára a humor, a mostanira inkább a lírai elégikusság jellemző. S ennek az elégikusságnak köszönhetően a második kötet levélnovellája nem annyira a hazudozás és az őszinteség összevegyítésén munkálkodik, hanem a számadás, a vallomás, a halál előtti emlékezet-leltározás felé mozdítja az elbeszélést. Mintha az elbeszélő arra vágyrna, hogy felidézze a múltból mindazt, amire emlékezni érdemes, mielőtt késő nem lesz, és elfelejtődik és kitörlődik minden. Az emlékezetnek itt én-meghatározó szerepe van: emlékezem, tehát vagyok, szűrhetnénk le Kiss prózájának gondolati esszenciáját.

Kiss írásmódja sohasem lépi át az általa művelt irodalom, illetve poétika határait, s talán ebben lehetne egy kicsit engedékenyebb. Talán hagyhatná, hogy az irodalom, illetve az irodalmiság önmagától megjelenjen, anélkül, hogy folyton a tudunkra adná munkáinak irodalmi jellegét az ironizálás, az idézettechnika, illetve a metanarratív kiszólások útján. Ebből a szempontból a kötet rövidprózákat tartalmazó záróciklusa tűnik túlterheltnek, ahol a kis, ötletes elbeszélések gyakran intertextuális poénnal zárulnak. Amikor Kiss bátrabban él a rövidpróza lehetőségeivel, amire kiváló lehetőséget ad a töredékes szerkesztésmód (vö. Károlyi Csaba: „Ezt hozta”, *ÉS* 2008/32.), akkor kevésbé kiszámíthatóak ezek a rövid elbeszélések. Ám félreértés ne essék: nem az Esterházy-féle intertextuális játék, hanem ennek elhasználtsága problematikus. Ugyanakkor Kissnél ez mégsem rontja el a kötet egészét, mert a kérdéses záróciklusban is számtalan olyan elbeszélés olvasható, mely bizonyítja a szerző prózaírói tehetségét. S nemcsak formai, hanem tematikai megújulással is találkozni a rövidprózáiban: „Ahogy hűvösödik, úgy erősödik bennünk az érzés: új forгатókönyv készül a főváros számára, melyet ezúttal a randalír.” (*Őszi chanson*, 149.) A szerző korábbi írásaira nem jellemző az aktuálpolitikai problémák esztétizálása. Az idézett szövegrészletben nem nehéz kiérezni az őszödi beszéd kiszivárgása utáni budapesti káoszt. Ám Kiss ügyesen lavírozik itt, írása nem lesz politikai pamflet, ettől iróniája és az ízlésesen megszerkesztett mondatai mentik meg. Kiss az egészséges, ironikus távolságtartás pártján áll: ha az „irodalom” nem mentheti meg az „életet” önmagától, akkor legalább röhögjük ki nagy pofával a hülyeséget. Kár, hogy ez a lehetőség csak fel van villantva, ám nincs még kidolgozva a fiatal szerző kötetében. Viszont ami késik, reméljük: nem múlik.

Az irónia és a pastiche legmulatságosabb megjelenése talán a *Németvárosi Attila én vagyok* című, fergeteges humorral megírt ciklusban jelenik meg. Kiss elbeszélője itt egy általa kreált dilettáns író hangján szólal meg. Ezek az elbeszélések a folyóiratokban általában szerzői jegyzettel jelentek meg, eszerint Kiss pusztán Németvárosi Attila felfedezője, írásainak összegyűjtője, gondozója. A kötetben elmaradt ez a mozzanat, ám a szerepjáték továbbra is működik. Úgy is mondhatjuk, hogy Kiss alteregója egy vidéki dilettáns író. Miként Gustav Flaubert egy helyütt kijelentette, hogy „Bovaryné én vagyok”, úgy Kiss állítja most ezt a ciklus címével:

Németvárosi Attila én vagyok. Persze, Kiss nem feltétlenül értene ebben velünk egyet, sokkal tetszetősebb, hiúságlegyezgetőbb lenne számára, ha azt állítanánk: Kiss alteregója Krúdy hősei között, sőt, magában Krúdyban, az általa kreált Krúdyban keresendő. Ám nem adjuk meg Kissnek azt a lehetőséget, hogy a nagy előd pompájában sütkérezzék, nem engedjük meg neki a szereptévesztést, hogy azt mondja: „Krúdy Gyula én vagyok”. És nemcsak azért, mert akik pl. Napóleonnak tartják magukat, leggyakrabban az elmeegógyintézetben kötnek ki. Hanem elsősorban azért, mert Németvárosi Attila és Kiss László között több a rokon vonás, mint Kiss László és Krúdy Gyula között. És ez a rokonság nem elsősorban a humorban, hanem az irodalom szeretetében és a káromkodásban mutatkozik meg. Németvárosi Attila, Kisshez hasonlóan többek között Kosztolányival foglalkozik, a káromkodásai közül pedig álljon itt egy ékes példa Esterházy *Harmonia caelestis*-ének vulgáris átiratából: „Nagyapám, aki 1994 kora nyarán, Nyilasi búcsúmeccsén – nem lévén tekintettel a félévszázados jubileumra (netalán éppen azért) –, Rot-weiß nevű ménjéről a Bozsik-stadion gypén a franzstadti elégedetlenkedőket kardlapozta, jól tudta, hogy a világ javarész faszokból áll. (Nagyanyám, édesapám dédnagyapja szintén jól tudta; baszott is rá, keményen.)” (*Curriculum vitae*, 73.)

A kötetben megnyilvánuló epika műfaji sokszínűsége is a paródia tárgyává lesz a Németvárosi-ciklusban. Németvárosi felmérhetetlen becsű szövegei között találunk curriculum vitae, „esszé-elégját”, „esszétanulmányt”, vallomást. Mégis, melyik műfaj áll legközelebb ebből a kavalkádból Németvárosi Attilához? Erről maga a „halott szerző” vall leplezetlen nyíltsággal: „és most töredelmesen bevallom, óh, torkomban érzem a májamat, az a zavarba ejtő, mégis hízogató gondolat, az a vegytiszta, lepárolt felismerés, hogy azért történhet itten bármi, mégiscsak én vagyok – mind közül – a legnagyobb esszéista!” (*Tartozom egy vallomással*, 88.). Darvasi Ferenc felvetette a kritikájában: esetleg érdemes lenne egy egész kötetet szentelni ennek a furcsa vidéki zseninek.

Nem említettük még, hogy Kiss fiatal szereplői legtöbbször rock (illetve metál) zenére rázzák zsíros hajukat. Az első kötetben a Guns 'n Roses, a Tankcsapda, a Machine Head, a Rolling Stones stb., a mostaniban a Tankcsapda, a Hatebreed, a Sepultura, a Sex Pistols zenéi döngölnek. Ez a zúzda Kissnél a nyers káromkodásban nyilvánul meg leghangosabban. Ugyanakkor nála nem kell rock-filozófiára gondolni, mert prózájában a rock a fiatalos lendületet hozza be, a fiatalkori emlékeket, a tüzes szexet, s nem valami hangos és zajos világmegváltó ideológiát. Egyik interjújában a szerző a rockról azt mondta, hogy: „Valószínűleg önmagában nem érdekel túlságosan. Mit mond, milyen érzéseket kelt, ez a fontos.” (Poós Zoltán interjúja: *Azok a boldog szép napok*, www.kulturpart.hu). A kötetben pedig ez így „hangzik”: „A *Sepultura* állat, dörgedelmes etnometál. Állat, dörgedelmes etnometál akkor van, amikor az énekes lefelé jön a gettóból a riói utcagyerekek gyűrűjében, és gyomorból üvölt.” (*Epilógus*, 145.) A gyomorból üvöltés a sallangmentes megszólalásra hívja fel a figyelmet, a társadalom alsó, gettós rétegeinek elfojtott hangjait idézi meg. Ez a rövidpróza jól tükrözi a videoklip-valóság beszűrődését az irodalmi valóságba, amennyiben a *Sepultura* nevű, brazil zenekar egyik videoklipjét idézi meg (*Roots Bloody Roots*). Az idézettechnika itt kitágul, nemcsak irodalom, hanem zene is helyet kap, és Kiss László „pop artjában” a *Sepultura* béké-

sen megfér Krúdy Gyula és a többi klasszikus irodalmi „szupersztár” mellett. Minden bizonyára Bartók sem idegenkedne a Sepultura etnometálos zenei módszerétől, hiszen Bartók is sokat merített a népzeneből. Éppen ezért és minden kétséget kizáróan, bátran kijelenthetjük: ha enyhe, arisztokratikus mosollyal is, de Bartók örömmel csettintene, miután elolvasta Kiss *Epilógusát*. A zenéről szólva szinte már egy kis esszévé kerekedik az írás, hogy egy utazás naplós lejegyzésévé váljék a végén: asszociációs láncolattal kivezet a metálból a hétköznapiakba. Sűrítettsége miatt e rövidpróza a legjobbak közé tartozik az adott ciklusban. Az a megérzésem, hogy a szerző tartogat még számunkra meglepetéseket a zenei esszé történeté írása terén.

Kiss nemcsak ismert zenekarokkal foglalkozik: a *Beethoven vidéken* című ciklusában a vidéki kocsmáélet fő attrakciója a hétköznapiakból ideiglenesen kirobbanó rock és punk zene. Baudelaire minden bizonyára koccintana egyet Kissel, mert nála is a mámor minden fajtája az, amely kiragad a hétköznapiok szürke spleenjéből: „Hogy ne legyetek marcangolt rabszolgái az Időnek, rúgjatok be; rúgjatok be szüntelenül. Borral, költészettel vagy erőnnel, ahogy tetszik.” (Charles Baudelaire: *Rúgjatok be!*, Szabó Lőrinc fordítása). Kiss hétköznapi, kisvárosi és falusi hősei szerelemtől, irodalomtól, sporttól, horgászatától és rock-zenétől ittasak. E hősöknek nincsenek világmegváltó ambícióik, a történelem elzúg felettük, ám Kiss haláltáncában vagy heavy metálos halálpogójában ők sem menekülhetnek el a kaszaboló idő elől. A rockos mámor csak ideiglenes kikapcsolódás, a haláltudat makacsul visszatér, akár a buli utáni, másnapos macskajaj.

Károlyi Csaba Kiss Ottóval, mások Greccsó Krisztiánnal rokonítják Kiss László prózáját, ám ugyanígy említhetünk más, a szerző által is idézett kortársakat: Garaczi Lászlót, Csema-Szabó Andrást vagy Parti Nagy Lajost. Kocur László a következő kontextusban értelmezi Kiss munkáit: „Kiss László prózája szervesen illeszkedik a jelenkori magyar irodalomnak abba a vonulatába, melyen belül meghatározó szövegszervező tényező az ironikus átiratoknak és a humor széles skáláját aktiváló nyelvi játékoknak az alkalmazása.” (*Van, ahol szaloncukrot tojik a disznó*, www.ujsozo.com). Ugyanakkor azt is észre kell vennünk, hogy Kiss mintha új irányokat, új megszólalás módokat is keresne, amelyekben gazdagabban kibontakozhatna az iróniára és a poénra kihegyezett szövegek következtében elnyomott elégikus hangnem, illetve más feldolgozatlan tartalmak. A mostani kötetben nemcsak tematikai, hanem formai újításokra is sor került, ezt bizonyítják a rövidprózák. Kíváncsian várjuk a Kiss-műhely soron következő harmadik darabját. Addig viszont jóízűen kortyolhatunk az *Árnyas utcai szép napokból*. (*Tiszatáj*)

ORCSIK ROLAND